

Munich Personal RePEc Archive

Complementary Currencies in Europe

Marinova, Tsvetelina

New Bulgarian University, CRIISEA, University of Picardie Jules
Verne

18 June 2020

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/101384/>
MPRA Paper No. 101384, posted 12 Jul 2020 10:09 UTC

КОМПЛЕМЕНТАРНИТЕ ПАРИ В ЕВРОПА

COMPLEMENTARY CURRENCIES IN EUROPE

Abstract: Today, there is a wide variety of institutions and practices of complementary currencies in Europe. The global economic crisis (2008) and the Eurozone crisis have given a strong impetus to the emergence, dissemination and institutionalization (first in France in 2014) of solidarity finance in Western Europe. The paper aims at revealing the development of complementary currencies in a historical and long-term perspective.

Ключови думи: социална и солидарна икономика, комплементарни пари, Европа.

Key words: social and solidarity economy, complementary currencies, Europe.

JEL codes: B55, E49, O52,

Въведение

Глобалната финансова и икономическа криза ускори и задълбочи кризата в Европейския съюз (ЕС), чиито причини могат да се търсят в неговата политическа и институционална рамка. Европейският икономически и социален модел се оказва в голяма степен неефективен и твърде уязвим на шокове и кризи, а приоритетите на Съюза трудно осъществими. На фона на невъзможността на правителствата и пазара да се справят с растящото неравенство, бедност и социална изолация, гражданските инициативи и организации в голяма част от държавите членки се развиват интензивно. Дълговата и икономическа криза в еврозоната стимулира появата и разпространението на нови форми на социални финанси и социални иновации в Европа. Кризата налага преосмисляне на идеите и концепциите за парите (включително общите пари - еврото) и нови решения на икономическите и паричните въпроси. В този контекст различните форми на социални пари могат да играят важна роля особено на локално ниво. Те представляват неделима част от сектора на социалната и солидарна икономика и ефективно антикризисно средство като допълват, но не заменят националните парични единици.

Основна цел на статията е да представи тенденциите и анализира възможностите пред комплементарните пари в Европа.

Първата част на статията е фокусирана върху идеите за социална и солидарна икономика и финанси. Втората част представя традиционните институции на социалните финанси. Третата част анализира по-важни тенденции и перспективи пред комплементарните пари в Европа.

1. Идеи и подходи за социалната и солидарна икономика и финанси

Социалната и солидарна икономика се превърна в един от най-бързо и динамично развиващите се сектори в Европа и света през последните години. Понятията "социална икономика", "трети сектор" и "солидарна икономика" се използват все повече като синоними и взаимозаменяеми навсякъде по света, но помежду им съществуват множество разлики между отделните държави (Defourny, Develtere, 1999; Rifkin, 1995; Moulart, Ailenei, 2005). Различията в концепциите произтичат преди всичко от специфичните условия на съвместно съществуване и взаимодействие между частния, публичния (държавния) и третия сектор (намиращ се между държавата и пазара). В исторически контекст появата и еволюцията на различните организации и инициативи в сектора са обусловени от зависимостта от пътя, политически, социални и културни особености и трансфера на институционални форми и практики между регионите и държавите.

В Европа многообразието на идеите за социалната икономика води началото си от 19 век, а ускорено развитие претърпяват през 20 век и особено в периода между Първата и Втората световна война, когато кооперативното движение се намира в истински подем (Робърт Оуен, Пиер Прудон, Шарл Жид, Едгар Мило, Жан-Батист Годен, Михаил Барановски, Вахан Тотомианц). Организацията на социалната икономика винаги са заемали важна част от различните идеологии и доминиращи политически и икономически системи (капиталистически, социалистически) заради ролята, която имат в отделните стопанства и общества.

Съвременните подходи към социалната икономика възникват след началото на 70-те години на 20 век като те са свързани преди всичко с кризата на държавата на благосъстоянието и необходимостта от нови решения на социалноикономическите

проблеми. Тези подходи се разделят главно на два: подход на солидарната икономика и подход на организациите с нестопанска цел.

Подходът на солидарната икономика, създаден във Франция и за първи път приложен през 70-те години на 20 век, е разпространен и в много държави от Латинска Америка, както и в Квебек (Канада) (Laville, Lévesque, Mendell, 2006). В тези държави социалната икономика включва освен организации с нестопанска цел, кооперативи и взаимоспомагателни дружества. Солидарната икономика обхваща и сдружения за предоставяне на услуги на местната общност. Независимо от формата на своето съществуване водещи принципи на тези организации са: автономно управление; демократично вземане на решения (един човек, един глас); превъзходство на хората и труда над капитала и разпределението на печалбата (Defourny, Develtere, 1999).

В англосаксонските страни водещ е подходът на организациите с нестопанска цел, включващ предимно асоциации и фондации, в чиято основа стои ограничението за неразпределение на печалбата. Основна разлика с подхода на солидарната икономика е пренебрегването на демократичното участие на членовете във вземането на решения (Bouchard, 2012).

Терминът "трети сектор" най-често се използва при превод на английски език на френската концепция за социална и солидарна икономика. В същото време "доброволчески сектор" и "нестопански сектор" се използват като синоними на "трети сектор" във Великобритания и САЩ. Терминът "трети сектор" е въведен от Джеръми Рифкин през 1995 г. и включва всички дейности, които не са публични и не са ориентирани към печалба (Rifkin, 1995). При англосаксонския модел на благотворителност той включва главно организации, които не реализират печалба (асоциации и фондации), а в континентална Европа обхваща също кооперативи и взаимоспомагателни дружества.

Подходът на нестопанските организации прилича на концепцията на Рифкин за споделени, социални блага (collaborative/social commons). Рифкин включва всички организации (формални и неформални), чието разпространение се ускорява от използването на интернет и информационните технологии. В основата им стоят общи интереси на хората и са мотивирани от дълбокото желание хората да се свързват помежду си и да споделят. Това са социални организации насочени към промотиране на качеството на живот и благосъстоянието чрез споделени ценности, стоки и услуги. Те са

самоуправляващи се, преди всичко демократични, включително благотворителни организации, религиозни дружества, културни групи и групи по изкуства, образователни фондации, аматьорски спортни клубове, производителни и потребителски кооперативи, кредитни съюзи, здравни организации и други формални и неформални институции, които създават социален капитал (Rifkin, 2014).

В контекста на институционалния подход към социалната икономика от началото на 21 век водещо място заемат идеите за социалното предприятие и социалното предприемачество¹. Различните форми и концепции за социални предприятия в държавите са силно повлияни от социалноикономическите институции и тяхната еволюция във времето. Независимо от това възникването и развитието на социалните предприятия е резултат от необходимостта да се удовлетворят определени потребности на хората (Kerlin, 2013).

В Европа концепциите за социално предприятие се развиват след приемането на италианския закон от 1991 г. Много държави приемат закони за статута на социалните предприятия: „дружество със социална цел” в Белгия (1995), „кооператив в колективен интерес” във Франция (2001), “социален кооператив” в Полша (2006), „дружество в интерес на общността” във Великобритания (2004). От 1996 г. EMES мрежата работи по създаването на модел на социално предприятие, който включва основни характеристики, наблюдавани в инициативи на социално предприемачество в рамките на ЕС. Социалните предприятия притежават особености в следните три направления: икономическо, социално и управленско. Икономическото направление включва следните индикатори: непрекъснато производство на стоки и/или услуги; високо ниво на икономически риск; минимално равнище на платен труд. Социалното измерение обхваща: експлицитна цел да предлага услуги в полза на общността; инициатива, стартирана от група граждани; ограничение за разпределение на печалбата. Управленското направление е свързано с: висока степен на автономност; вземането на решения не е основано на притежавания капитал; участие на различни заинтересовани страни във вземането на решения. На основата на тези индикатори за социалните предприятия EMES направи международна типологизация, която включва следните модели: социален кооператив; асоциации, извършващи предприемаческа дейност; социален бизнес; социални предприятия в публичния сектор (Defourny, Nyssens, 2017).

На ниво ЕС е приета дефиниция за социално предприятие: "Социалното предприятие е обект на социалната икономика, чиято основна цел е да окаже социално въздействие, а не да реализира печалба за собствениците или акционерите. То осигурява стоки и услуги за пазара по предприемачески и иновативен начин и използва своите печалби преди всичко за постигане на социални цели. Предприятието се управлява по отворен и отговорен начин и по-конкретно като включва работници, потребители и акционери, върху които неговите търговски дейности оказват въздействие" (SEC(2011) 1278).

Четири са най-често срещаните законови форми на социални предприятия в европейските държави: нестопански структури като асоциации, фондации и институции, които са демократични или контролирани от мениджърите си, не разпределят печалба и търгуват в подкрепа на социална цел; кооперативи; законови форми на социални предприятия, свързани с легално признати промени на съществуващи вече законови форми на предприятия; дружества, притежавани и контролирани от акционери, които могат да търгуват в подкрепа на социалната цел и могат да имат други управленски специфики, които им позволяват да подчинят печалбата на целта (European Commission, 2015).

Социалните предприятия са иновативни, не само защото интегрират социалното измерение в своите ценности и практики, но защото включват и политическото, способствайки за решаването на проблеми, които държавата не може да разреши (Bouchard, 2006).

Социалните иновации се свързват с нови подходи, практики и интервенции, или нови продукти, които се внедряват за подобряване на ситуацията или решаване на социален проблем, чиито потребители са институции, организации и общности. Те могат да включват и нови начини за реакция за предотвратяване на социални проблеми. На практика чрез социалните иновации се разширява гамата с продукти и услуги към сегменти, които са полезни за обществото, но ги няма. Иницират се практики между и вътрешноинституционални на коопериране. От една страна социалните иновации са насочени основно към решения на проблеми като заетост, изключване, а от друга страна излизат отвъд икономическото и социалното развитие и допринасят за социална трансформация (Bouchard, 2011).

В широк смисъл, социалната икономика включва също дейности, насочени към експериментирание с нови работещи модели за икономиката като местни търговски системи

и общностни валути (комплементарни, местни пари), справедлива търговия, икономическо развитие на общността, социална интеграция чрез икономическа активност, микрофинанси и солидарни финанси (Bouchard, 2012). През последните години към социалната икономика бихме могли да причислим и инициативите на "споделената икономика" (shared economy, collaborative economy)².

Независимо от различията в идеите и концепциите за социална икономика в отделните държави, организациите в сектора се отличават със своя колективен, приобщаващ характер, работят за постигането на общи цели, създават социален капитал и по този начин допринасят за решаването на значими икономически и социални проблеми (безработица, бедност, изолация). На практика те допринасят за създаването на инклузивни икономически институции и системи (Аджемоглу, Робинсън, 2013).

Неделима част от сектора на социалната икономика са социалните финанси. Съществува голямо разнообразие от понятия, които се използват за парични институции и инициативи на гражданското общество. Широка популярност придобива понятието етични финанси, което включва в себе си: солидарни, социално отговорни, споделени, алтернативни финанси. Въпреки липсата на дефиниция, основна цел на социалните финанси е местно икономическо развитие и финансово включване, което да осигури реализацията на всеки човек и общото благополучие. Отличителна черта на институциите на етичните финанси (етични банки, финансови кооперативи, организации за микрокредит) е използването на човешкия опит при споделяне на общи ценности (Fuentes, 2014). Социалните финанси, както и социалната икономика допринасят за икономически плурализъм, тъй като представляват алтернатива на държавната намеса и пазарните механизми в стопанството. Те са резултат от способността и желанието на хората да се самоорганизират и да си помагат за постигането на определена цел и удовлетворяване на потребности.

В исторически план социалната икономика и финанси се развиват ускорено в периоди на икономически и финансови кризи и представляват ефективно антикризисно средство на самото общество (инициативи отдолу-нагоре). Те възникват често като спонтанни, неформални практики и инициативи на микроповедение на актьорите, които във времето, под влиянието на вътрешни и външни фактори, често се трансформират във формални институции.

Появата и развитието на социалните финанси доказват, че парите са човешка институция, която непрекъснато еволюира и чието разнообразие и пълнотата поставят редица предизвикателства пред теорията (Неновски, 2007). Нещо повече икономическият процес на размяна и потребление представлява специална категория на социални отношения, а парите са взаимозависими от съществуването на исторически различни системи от значения и структури на социални отношения. Парите се променят под влияние на културни и социални фактори. Културата и социалната структура определят качеството на парите чрез институционализиране на контрола, създаване на ограничения и многообразие в източниците, употребата, методите на разпределение и дори количеството на парите (Zelizer, 1989).

Съществува голямо разнообразие на институции и практики на социалните финанси в различните държави, които можем условно да разделим на две групи: традиционни (с дългогодишно съществуване и история) и нетрадиционни (монетарни иновации) институции. Към групата на традиционните институции на социалните финанси можем да отнесем: финансови (кредитни и спестовни) кооперативи и банките на социалната икономика (кооперативни банки). Монетарните иновации са социални иновации, включващи микрофинансите (микрокредит)³, комплементарните (регионални, общностни, социални, местни, солидарни) пари, както и всички промени във формите на финансиране, които се иницират от гражданското общество (колективно финансиране, crowdfunding) и които са базирани на интернет платформи (Banque de France, 2017).

2. Традиционни институции на социалните финанси

Финансовите кооперативи представляват най-ранните форми на алтернативни финансови институции в света. Това са финансови институции, чиито членове са както клиенти, така и собственици на организацията. Първите кредитни и спестовни кооперативи възникват в средата на 19 век в Германия, а техен създател е Фридрих Райфайзен (1818-1888)⁴. Те имат за цел да осигурят достъп до финансови услуги на хора (селяни), които са изключени от традиционния банков сектор (Тотомианцъ, 1934). Моделът на Райфайзеновите финансови кооперативи се разпространява бързо в селата, а в градовете се основават популярни банки от Херман Шулце-Делич (1808-1883)⁵.

Съществуват различия в идеите и практиката на финансовите кооперативи на Райфайзен и Шулце-Делич. На първо място, малкият район на действие и принципът на благотворителност на селските кооперации, което води и до безплатно ръководство в Райфайзеновите кооперации. На второ място, Райфайзеновите кооперации не преследват и не могат да преследват печалба, тъй като нямат или имат много малък дялов капитал, а кредитните кооперации на Шулце имат двойствена същност. Те също, както и Райфайзеновите кооперации, имат за цел да осигурят евтин кредит на членовете си, но също и да осигурят по-голям дивидент на дяловия капитал. Това е основното разминаване между идеите на Райфайзен и Шулце, които дълги години водят спорове помежду си. Кредитните дружества на Шулце извършват операции с нечленове и това също ги различава съществено от Райфайзеновите дружества. Популярните банки функционират като институции не само на дребния кредит.

В края на 19 и началото на 20 век популярните банки претърпяват бързо развитие в Италия, Франция и в други европейски държави (включително в България⁶) под влияние на идеите и опита на Луиджи Луцати (1841-1927). Луцати възприема ограничената отговорност на членовете, която обикновено надминава няколко пъти размера на дяловия капитал. Той създава в управлението на популярните банки т.нар сконтов комитет от пет до четиредесет членове, включващ представители на всички професии и среди, който определя размера на кредита на членовете. Идеята на Луцати са и т.нар почетни заеми. Те се дават без всякаква гаранция и само на личното доверие на отличилите се със своето почетно държание и трудолюбие работници. За тях се образува специален фонд като почетните заеми не могат да надминават двойния размер на внесените в него дялове. Луцати приема широкия стопански район на дейност на популярните банки и допуска откриване на техни клонове, които в последствие се превръщат в самостоятелни кооперации. Според него популярната банка трябва да включва малки дялове, но те трябва да бъдат напълно внесени от членовете (Luzzatti, 1997 [1863]).

Земеделските кредитни (всестранни) кооперации представляват най-разпространената и масова кооперативна форма в България в периода от Освобождението (1878 г.) до края на Втората световна война⁷. По-късно, кооперативните банки се развиват ускорено в междувоенния период (1919-1939) и имат важна роля за икономическото и социално развитие на страната (Marinova, Nenovsky, 2017). Тази дългогодишна традиция е

прекъсната през социалистическия период, когато кооперативният сектор се превръща в придатък на държавния сектор и е напълно подчинен на властта. След 1989 г. финансови кооперативи и кооперативни банки в страната не са развити. В това отношение България изостава значително от редица европейски държави, в които традиционните институции на социалните финанси продължават да играят важна роля в икономиката.

Райфайзеновите кооперативи и популярните банки в Европа се утвърждават като спестовни и кредитни институции със социална мисия и цели, а във времето, в много европейски държави (особено в периода между Първата и Втората световна война), те се превръщат в големи кооперативни банки и заемат голям пазарен дял от банковия сектор. Кооперативните банки се наричат банки на социалната икономика, за да се разграничат от търговските банки, преследващи единствено печалба.

Във времето, поради растящата държавна намеса, кооперативните финансови институции в Европа променят същността и правната форма, под която съществуват (превръщат се в акционерни дружества). Типичен пример в това отношение е глобалната криза от 2008 г. Кризата засили вътрешния и външен натиск върху кооперативните банки към промяна, заплашваща кооперативната им идентичност (Perileux, Nyssens, 2016). В същото време кооперативните банки се оказаха по-устойчиви на кризата, в сравнение с търговските банки (Bazot, Jeffers, Ouyahia, 2017).

Понастоящем Франция е сред държавите с най-развити кооперативни банки като най-голям дял в солидарните спестявания има Le Groupe BPCE (42% пазарен дял), следвана от Natixis Interépargne, Le Crédit Coopératif, Le Groupe Crédit Agricole. През 2015 г. солидарните спестявания достигат 8.46 млрд евро, а 5.3 млрд евро са използвани за финансиране на организации на социалната икономика. Броят на хората със солидарни спестявания надминава един милион души. В сравнение с 2014 г. солидарните спестявания са се увеличили с почти 25% (Finansol, 2016).

2. Комплементарните пари в Европа: антикризисни пари за устойчиво местно развитие

Началото на глобалната финансова и икономическа криза стимулира развитието и разпространението социалните (комплементарни, солидарни) пари в Европа. Комплементарните пари се доближават до свободните (конкурентни, частни) пари

(Неновски, 2001). Както и свободните пари, те не са политически емитирани и управлявани от държавата, а са резултат от свободния избор на индивида и спонтанното взаимодействие на икономическите агенти. Социалните пари се създават от общности, провинции, кооперативи и социални организации и са израз на икономическата свобода на хората и опитите им да преодоляват асиметрията на информацията и знание, както и за намаляване на несигурността. Те се явяват естествен резултат от взаимодействието и кооперирането на икономическите агенти с оглед интензифициране на размяната и преодоляване на недостатъците на кредитните (фидуциарните) пари. Комплементарните пари отразяват трансформациите в поведението, връзките и отношенията между икономическите агенти и властовите институции, но и едновременно с това стимулират промени в съществуващия паричен ред (Неновски, 2007).

Бързото развитие на социалните пари в Европа може да се обясни преди всичко с ефектите от глобалната икономическа криза върху благосъстоянието и живота на хората. Доверието в общите пари е подложено на сериозно изпитание поради "незавършеността" на еврото и най-вече поради факта, че "социалната връзка" се намира в криза (Theret, Kalinowski, 2012). В този контекст комплементарните пари са монетарни иновации, антикризни пари, целящи да засилят устойчивостта на териториите на външни шокове, да стимулират социалното включване и екологичната устойчивост, да подкрепят местните малки и средни предприятия и да помогнат на хората да се справят с изпитанията на местното развитие. Тези парични инициативи са част от социалната и солидарна икономика, но също така някои от тях имат за цел да засилят чувствителността към екологичните проблеми и екологичния и енергиен преход на градовете и местната икономика (градове в преход), както и да трансформират местната икономическа система и да намалят зависимостта ѝ от банките и тяхната кредитна политика.

Различните монетарни експерименти могат да бъдат разделени на такива, които остават извън класическите пари (неконвертируеми пари) и такива, които се включват частично или изцяло в тях (конвертируеми пари). Първата група включва местните търговски системи и банките на времето, а втората местните пари с търговска цел и платформите за размяна между предприятията.

Емитирането на местни пари представлява трето поколение монетарни иновации след местните търговски системи и банките на времето. Първите парични системи,

основани на времето се създават през 80-те години на 20 век в САЩ (банки на времето - Time Dollar) и местни търговски системи (LETS) в Канада (Comox Valley, Ванкувър). В Япония се появяват банки на времето (Fureai Kirpu), осигуряващи услуги на възрастни хора в средата на 70-те години на 20 век (Hayashi, 2012). В Европа (Германия, Франция, Белгия, Холандия, Италия) тези алтернативни парични системи възникват след началото на 90-те години на 20 век. При тях разчетната единица, която циркулира в дадена група, не е свързана с националната парична единица. В основата на тези пари стоят стоки и услуги, които съществуват в дадена общност и съгласието за размяна между индивидите. Те функционират на принципа на взаимопомощта и не са средство средство за натрупване. Производителят на стока или услуга получава определен брой единици (срещу предоставянето на стока или услуга), с които се кредитира неговата сметка от страна на купувач, чиято сметка се дебитираща. Балансът по сметките винаги е нула, а разчетната единица е фиксирана и не може да бъде манипулирана и не е инфлационна. Това са саморегулиращи се икономически мрежи, позволяващи на членовете да емитират и управляват собствено парично предлагане. Въпреки че първите местни пари се създават през 90-те години на 20 век, първите идеи и експерименти датират от края на 19 и началото на 20 век (Пиер Прудон (Банка на народа), Робърт Оуен (Equitable Labour Exchange), а по-късно подобни практики се развиват в периода на Великата депресия (в Германия и Швейцария). В Германия, в контекста на идеите на Силвио Гезел за свободните пари (Gesell, 1958), първите комплементарни пари (Wära) се въвеждат и използват в периода 1931-1935 г. През 1934 г. в Швейцария е създадена WIR банка като независима комплементарна кредитна система, която съществува и днес, обединявайки хиляди предприятия и която емитира и управлява свои пари (*WIR franc*), циркулиращи заедно с швейцарския франк (Blanc, 2016).

Банките на времето са общностна валута, която превръща незаплатено време в ценна стока и има за цел да създаде социален капитал и да промотира самоподкрепа на общността чрез взаимно доброволчество (двете страни осигуряват и получават подкрепа в замяна на времеви кредити). Банките на времето установяват реципрочни отношения на всички участници, които имат желание да искат помощ, както и да я осигуряват на други⁸. Те помагат на най-уязвимите членове да идентифицират своите способности и възможности да ги използват. Банките на времето създават социален капитал и стимулират

приятелствата, реципрочността и доверието посредством ангажимент за участие на членовете (Seyfang, 2011). Банки на времето има в много страни в САЩ, Великобритания, Япония, Южна Корея, Нова Зеландия, Тайван, Сенегал, Аржентина, Гърция, Испания. При тях един час като доброволец е равен на един кредит, който може да бъде разменян срещу помощ от друг член на банката или за заплащане на местни услуги. Те стимулират взаимопомощта между поколенията чрез заплащане на хората за времето, прекарано в помощ на болен, стар човек, или друг нуждаещ се (плаща се в часове). На практика при банките на времето и местните търговски системи (във Франция се разпространиха т.нар *accorderies* по примера на съществуващите в Квебек) размяната има за цел да създаде социални връзки като се бори със социалното изключване (Fourel, Magnen, Meunier, 2015).

Общностните валути са местни парични системи, които се използват за търговия между местни хора като те обединяват икономически, социални, общностни, етични и екологични цели. Понятията "общностна валута" и "комплементарна валута" се отнасят до различни схеми за размяна на стоки, услуги или знание, организирани от и за малки групи, използващи *ad hoc* валути. Валутата обикновено приема една от двете форми: откриват се сметки за членовете и се използват вътрешни единици като валута за отчитане на дебит и кредит за разменяните стоки или услуги, или валутата е в хартиена форма, която циркулира между членовете на общността и понякога извън нея. Използването на термина "общностна" валута е свързано с факта, че включените схеми са с малък обхват и циркулират в затворени организации (използването на валутата включва формално членство). Терминът "комплементарни" предполага, че тези валути могат да функционират в определен град или регион (наричани още регионални), а не само в дадена общност и са отворени за нечленове като те допълват, а не заместват националните (определените със закон) пари.

Три са основните цели на комплементарните пари, които ги различават от фидуциарните пари:

- стимулират търговията в рамките на дадена общност или административна единица. Местните пари се създават, за да насърчат местното използване на дохода, генериран от местно производство.
- Допринасят за по-справедливо разпределение на богатството, осигурявайки кредит под някаква форма или ускоряване на оборота на парите, а не тяхното натрупване.

- Трансформират търговията и по-конкретно насърчаване на "по-отговорно" потребление, ориентирано към устойчиво развитие (Fourel, Magnen, Meunier, 2015).

При местните комплементарни пари участниците в системата използват единицата в качеството ѝ на средство за запазване на стойността спрямо националната валута, за да осъществяват размяна. Гражданските пари са децентрализирани в политическо и географско отношение като те не са нито глобални, нито национални пари. Тези пари се основават на единствено на доверието и взаимопомощта между членовете на организацията и на техния ангажимент да действат заедно.

Основните разлики между местните търговски системи, банките на времето и местните пари са:

- местните пари имат за цел икономическо въздействие - търговско предназначение, стимулират местната икономика съгласно ценности, определени в общностен проект. Те са насочени към определени търговци и производители и изключват други. Производителите и потребителите са ограничена група от хора. Самият проект може да обединява както глобални, така и местни цели, включително социални и екологични (Fare, 2012).
- местните пари са преди всичко хартиени. Тяхната стойност е фиксирана към националната парична единица (в общия случай 1 евро = 1 единица от местни комплементарни пари), а тяхната конвертируемост е контролирана. Паричната емисия е покрита с резерв в национална валута, депозиран в сметка от организацията-емитент (Blanc, 2016).

Комплементарните пари от своя страна могат да бъдат: „тематични“ (да осигуряват кредит на най-уязвимите групи или да циркулират само в един единствен сектор на дейност); пари, използвани за кредитиране между предприятия на определена територия, както и „класически“, които се получават от бъдещия ползвател при размяна с официалните пари, за да бъдат използвани в мрежа от предприятия или бизнеси, които предварително са „определени“ от инициаторите да ги приемат.

Първите местни комплементарни пари (хартиени пари) се появяват в щата Ню Йорк (град Итака) през 1991 г., а един от най-известните примери е Аржентина, където през 1995 г. започва циркулирането на хартиени пари в малки общности (*club del trueque*) за борба с бедността. В периода 2001-2003 г. алтернативните пари се използват в цялата страна като

основна причина за това е икономическата криза от 2001 г. (Kiguel, 2015). В средата на 2002 г. повече от 2.5 млн. души в Аржентина участват в 4500 клубове. Цените на стоките се определят в песо, а след това се конвертират в кредити, като тези пари изпълняват единствено функцията на разменна единица, допълваща националните пари (Ould-Ahmed, 2010). В този смисъл аржентинският експеримент с комплементарните пари остава най-мащабния до момента.

В началото на 21 век местни пари се появяват и в Бразилия (2002 г. Palmas), както и в Европа. В Германия първите *Regiogeld* се появяват през 2001 г., с най-голямо разпространение е *Chiemgauer* в Бавария, създадени през 2003 г. Във Франция първите местни пари се създават през 2006 г. в рамките на проекта "SOL" (*sol violette*) в Тулуза.

В периода на глобална криза създаването на нови пари се ускорява и в Европа (с изключение на държавите от Източна Европа). В Германия съществуват повече от шестдесет местни валути, в Испания около седемдесет местни пари и почти триста банки на времето. Бързо развитие комплементарните пари имат в Гърция, където техният брой достига седемдесет в периода 2008-2014 г. Във Франция местните валути са около тридесет. Франция е първата европейска държава, която институционализира социалните пари в Закона за социалната и солидарна икономика от 2014 г. Съгласно закона, те са платежно средство и се създават от организациите на социалната и солидарна икономика включително с подкрепата на местните власти (*Loi relative à la ESS*, 2014).

Във Великобритания монетарните иновации обхващат множество местни граждански инициативи с цел подготовка на градовете за екологичен и енергиен преход като най-ярки примери за комплементарни пари са – Bristol Pound (създаден 2012 г.), Brixton Pound (създаден 2009 г.), Totnes Pound, Stroud Pound, Lewes Pound. Особен интерес представлява факта, че местните пари в Бристол и Брикстън могат да бъдат използвани от предприятията за плащане на местен данък. За стимулиране използването и циркулирането на местните пари са създадени доброволчески програми за работници, които приемат част от тяхната заплата да бъде изплащана в местни пари. През 2012 г. кметът на Бристол обяви, че ще обменя заплата си в местни пари.

Комплементарните пари все още остават с ограничена роля и въздействие върху териториалното развитие поради лимитираната парична маса и малкия брой ползватели (Fourel, Magnen, Meunier, 2015). В Бавария оборотът на местните пари надмина 7 млн. евро

през 2013 г., а паричната маса в обращение достигна 500 000 евро като парите са използвани от 600 предприятия, 200 асоциации, 3200 индивидуални ползватели. Във Франция eusko (създадено 2013 г.) е използвано от 430 предприятия, 115 асоциации, 2700 индивидуални ползватели, като паричната маса е около 245 000 евро в края на 2013 г. Бристолският паунд е използван от 420 предприятия и асоциации и общо 1200 индивидуални ползватели, а в обращение са пуснати 320 000 паунда (Kalinowski, 2014).

Заклучителни бележки

Развитието на различни форми на социални финанси осигурява нови възможности за решаване на социални и икономически проблеми в Европа и света. Тяхното използване и разпространение в голяма степен отговаря на нуждите на гражданите и доказва, че социалното значение и роля на парите са неразделна част от тяхното съществуване и са в унисон с икономическите им функции.

Сред монетарните иновации в кризата водещо място имат местните антикризисни пари, които помагат за развитието на териториите и местните икономики, приближават бизнеса до местните нужди, създават локална ликвидност, стимулират търсенето на местни стоки и услуги и подобряват заетостта на локално равнище. Локалните пари са фиксирани едно към едно към националните пари и служат единствено за средство за обращение, а мерната единица остават националните пари. Местните пари създават социален капитал, чувство за взаимопомощ, доверие, сплотеност, които допринасят за повишаване на благосъстоянието на гражданите. Въздействието на тези пари може да се повиши само ако те се свържат с местното производство. Интересен пример в това отношение е опитът на някои аржентински провинции с местни фискални пари (*bocade*), емитирани на базата на бъдещи приходи на местните общности.

---

¹ В Европа концепцията за социално предприятие се появява в Италия (1991), когато, италианският парламент приема закон, с който създава статут на "социален кооператив" за инициативи, които поставят икономическите дейности в услуга на социални цели (*impresa sociale*). Концепцията за "социално предприятие" се свързва преди всичко с инициативи за създаване на заетост, тъй като от средата на 90-те години на 20 век основният тип социално предприятие, което се разпространява в Европа е "социално предприятие за трудова интеграция". Целта им е да помогнат на нискоквалифицираните незаети лица, в риск от

постоянно изключване от трудовия пазар, като ги интегрира в работна среда и в обществото чрез производствена дейност (Borello, Bottollier-Depois, Hazard, 2012). В САЩ идеята за социално предприятие се лансира през 1993 г. от Harvard Business School.

² Споделената икономика включва бизнес модели, при които дейностите се улесняват от онлайн платформи, създаващи отворен пазар за временно ползване на стоки и услуги, често осигурявани от отделни индивиди. Често пъти при сделките на споделената икономика няма смяна на собствеността и те могат да бъдат осъществявани с или без цел печалба. Споделената икономика е част от дигиталната икономика и основни участници в нея са: доставчици на услуги, които споделят активи, ресурси, време и умения; потребители на тези услуги и платформи, които свързват доставчици и потребители и улесняват трансакциите помежду им като гарантират качество на тези сделки по различни начини (включително следпродажбени услуги, застрахователни услуги и др.) (European Commission, 2016).

³ Микрокредитът включва малки заеми, осигурявани на група от кредитополучатели или индивиди от неправителствени организации до банки и публични програми. Целевите групи включват групи и индивиди с ниски доходи или групи и индивиди обект на социална, етническа, религиозна, полова или друга форма на дискриминация. Целта на заемите е да им позволи да развият дейности, които генерират доходи. Микрокредитът е почти непознат до началото на 90-те години на 20 век. Grameen Bank, в Бангладеш, е първата съвременна организация, която провежда политика на микрокредитиране. Тя започва съществуването си през 1976 г. През 90-те години на 20 век се създават институциите на микрофинансите със статут на взаимоспомагателни дружества и капиталови дружества, но през последните години много от тях се превръщат в истински търговски организации, което на практика унищожава социалното им въздействие (Hart, Laville, Cattani 2014).

⁴ През 1849 г. Райфайзен създава, във Фламерсфелд, дружество за подпомагане на бедните селски стопани. Дружеството доставя добитък на селските стопани, чистата печалба от която, се изразходва за безплатно снабдяване с добитък на бедните селски стопани. Към дружество се създава и организирана и спестовно-заемна каса за бедните. Това е първото кредитно и спестовно дружество в Германия и Европа. През 1854 г. Райфайзен основава Хедесдорфското дружество, но то също както и предните две, има повече благотворителен характер отколкото кооперативен. През 1869 г. той го трансформира в кооперативно като бедните селяни влизат като членове в него заедно с по-богатите му членове.

⁵ През 1849 г. Шулце-Делич създава първото занаятчийско сдружение за доставка на сурови материали на столарите и обушарите. Кредитните кооперации възникват в резултат на невъзможността на сдруженията за набавяне на сурови материали да се справят с доставката на сурови материали срещу заплащане. Възниква необходимостта тези сдружения да изпълняват кредитни задачи. Тези организации обединяват дребни търговци, занаятчии и притежатели на малък капитал (DGRV, 2011).

⁶ Първата популярна банка в България е Софийската популярна банка, създадена през 1903 г. (Палазов, 2005 [1947]).

⁷ В основата им стоят взаимопомощта и солидарността, сред българския народ още от периода на Османско владичество. Именно те намират своето отражение в най-ранните форми на задружен труд в селското стопанство: жетварските чети, градинарските сдружения, бачиите (овчарските къшли) и задругата. Всички те имат социален произход, възникват спонтанно сред населението и се развиват до Освобождението. (Bücher, 1901, Iorga, 1929, Lavaleye, 1888, Novakovitch, 1905). На 11 юни 1890 г. в село Мирково,

---

Пирдопска околия се създава първата земеделска кредитна кооперация в България. Тя е първата и на Балканския полуостров, изградена върху принципите на спестовните и заемни дружества от типа Райфайзен.

⁸ Участниците се регистрират в местна база данни заедно с детайли за видовете услуги, които искат да предложат и помощта, която искат в замяна. Брокер свързва доброволците с онези, които имат нужда от помощ.

Библиография

Acemoglu, D. D. Robinson. (2013). *Zasto naciite se provaliat. Kade sa korenite na silata, prosperiteta i bednostta*. Sofia: Iztok Zapad [Аджемоглу, Д., Д. Робинсън. 2013. *Защо нациите се провалят. Къде са корените на силата, просперитета и бедността*. София: Изток Запад].

Banque de France. (2017). *Le financement participatif (crowdfunding)*.

Bazot, G., E. Jeffers, O. Ouyahia. (2017). *Les banques coopératives sont-elles plus résistantes ? L'exemple de la crise financière de 2007-2009. 34th Symposium in Money, Banking and Finance, Groupement de Recherche Européen „Monnaie Banque Finance“, Nanterre, France*.

Blanc, J. (2016). *Les monnaies locales : un bilan d'étape*. Lavedesidees.fr.

Borello, J., F. Bottollier-Depois, N. Hazard. (2012). *L'entreprise du XXIe siècle sera sociale (ou ne sera pas)*. Rue de l'échiquier.

Bouchard, M. (2012). *Social economy, Encyclopedic dictionary of public administration*.

Bouchard, M. (2011). *Social innovation, an analytical grid for understanding the social economy: the example of the Quebec housing sector*. Springer Verlag.

Bouchard, M. (2006). *L'innovation sociale en économie sociale. Cahier de la Chaire de recherche du Canada en économie sociale*.

Bücher, K. (1901 [1893]). *Industrial Revolution*. New York, H. Hold and Company.

Defourny, J., P., Develtere. (1999). *The social economy: The worldwide making of a third sector*.

Defourny, J., M. Nyssens. (Eds). (2017). *Economie sociale et solidaire. Socio économie du 3e secteur. Deboeck supérieur*.

DGRV. (2011). *Opportunities through Cooperation Shaping the Future with Cooperatives Understanding Cooperative Finance as a New Common*.

European Commission. (2015). *A map of social enterprises and their eco-systems in Europe*.

European Commission. (2016). *A European agenda for the collaborative economy European agenda for the collaborative economy - supporting analysis*. COM (2016) 356 final.

European Commission. (2011). *Social Business Initiatives, Creating a favourable climate for social enterprises, key stakeholders in the social economy and innovation*. SEC(2011) 1278 final.

Fare, M. (2012). *Monnaies sociales comme outil du développement soutenable*. Institut Veblen.

Finansol. (2016). *Zoom sur la finance solidaire*.

Fourel, C., J-P Magnen, N. Meunier. (2015). *D'autres monnaies pour une nouvelle prospérité*. Le Bord de l'eau.

Fuentes, F., (Ed.). (2014). *Introduction to ethical finance and responsible investments*. Price project.

Gesell, S. (1958). *The Natural Economic Order*. London: Peter Owen.

Hart, K., J. Laville, A. Cattani (Eds.). (2014). *The human economy*. Ed. Polity.

Hayashi, M. (2012). *Japan's Fureai kippu time-banking in elderly care: origins, development, challenges and impact*. IJCCR vol. 16.

Iorga, N. (1929). *Le caractère commun des institutions du Sud-Est de l'Europe*. Paris.

Kalinowski, W. (2014). *L'impact socio-économique des monnaies locales et complémentaires*. Institut Veblen.

Kerlin, J. (2013). *Defining Social Enterprise Across Different Contexts: A Conceptual Framework Based on Institutional Factors Nonprofit and Voluntary Sector*. Quarterly 42: 84

Kiguel, M. (2015). *Las crisis económicas argentinas. Una historia de ajustes y desajustes*. Sudamericana.

Lavaleye, É. (1888). *La péninsule des Balkans : Vienne, Croatie, Bosnie, Serbie, Bulgarie, Roumélie, Turquie, Roumanie*. Nouv. éd. Gallica.

Laville, J., B. Lévesque, M. Mendell. (2006). *The social economy. Diverse approaches and practices in Europe and Canada*. Cahier de l'ARUC-ÉS.

Luzzatti, L. (1997 [1863]). *La diffusione del credito e le banche popolari*. Ist. Veneto di Scienze.

Magnen, J-P, C. Fourel. (2015). *Rapport « Mission Monnaies Locales Complémentaires » quatrième partie.*

Marinova, T., N. Nenovsky. (2017). L'apport des banques populaires au progrès économique et social en Bulgarie entre les deux guerres (1919-1938), *Ресма*, 344, 104-119.

Moulart, F., O. Ailenei. (2005). Social Economy, Third Sector and Solidarity Relations: A Conceptual Synthesis from History to Present. *Urban Studies*, 42(11), 2037– 2053.

Nenovsky, N. (2007). *Za parite kato instituzia*. Sofia: Balgarska makroikonomicheska asoziazia [Неновски, Н. 2007. *За парите като институция*. София: Българска макроикономическа асоциация].

Nenovsky, N. (2007). *Parichniat red*. Sofia: Ciela [Неновски, Н. 2007. *Паричният ред*. София: Сиела].

Nenovsky, N. (2001). *Svobodnite pari*. Sofia: Marin Drinov [Неновски, Н. 2001. *Свободните пари*. София: Марин Дринов].

Novakovitch, D. (1905). *La zadrouga. Les communautés familiares chez les Serbes*. Paris: A. Pedone.

OECD. (2010). *SMEs, entrepreneurship and innovation*.

Ould-Ahmed, P. (2010). Les “clubs de troc” argentins : un microcosme monétaire Credito dépendant du macrososme Peso. *Revue de la régulation*, 7 (1).

Palazov, I. (2005 [1947]). *Teoria i praktika na kooperaziata*. Sofia: Filvest [Палазов, И. 2005 [1947]. *Теория и практика на кооперацията*. София: Филвест].

Perilleux, A., M. Nyssens. (2016). *Understanding Cooperative Finance as a New Common*. Discussion Paper 2016-2 IRES.

Rifkin, J. (2014). *The zero marginal cost society. The Internet of things, the collaborative commons, and the eclipse of capitalism*. Palgrave Macmilan.

Rifkin, J. (1995). *The end of work: The decline of the global labor force and the dawn of the post-market era*. New York: G.P. Putnam's Sons.

Seyfang, G. (2012). Tackling social exclusion with community currencies: learning from LETS to Time Banks. *IJCCR*.

Theret, B., W. Kalinowski. (2012). *De la monnaie unique à la monnaie commune*, Institut Veblen.

Totomianz, V. (1934). *F. V. Raiffeisen*. Sofia [Тотомианць, В. 1934. Ф. В. Райфайзень живот и учение. София].

Zelizer, V. (1989). The Social Meaning of Money: "Special Monies". *The American Journal of Sociology*, 95(2), 342-377.

Закони

Loi relative à la ESS, 2014. JORF n°0176 du 1 août 2014.